

За свідченнями наведеними Копиловим О.М. з православ'я в католицизм у період з 1905 по 1909 рік перейшло 233000 осіб. Однак, указ від 17 квітня 1905 року не зрівняв у правах Римо-католицьку з Православною церквою, а православ'я залишалося панівним у державі. Вірян римо-католицького віросповідання продовжували обмежувати у громадянських правах і свободах [2, с. 221].

Так станом на 1907 рік у Луцько-Житомирській єпархії нараховувалось 247 костелів, 792,129 вірян і 326 представників духовенства. Найбільше костелів було у Волинській губернії, а саме 98 та 346, 675 вірян. У Подільській губернії 96 костелів та 300,183 вірян. У Київській губернії цей показник був меншим, оскільки там діяло 53 костели, що обслуговували 142,271 вірян. [6, с. 49].

14 березня 1906 року імператор затвердив законодавчий акт «О согласовании некоторых постановлений Свода Законов с Высочайше утвержденными, 17 Апреля 1905 года, положениями Комитета Министров об укреплении начал веротерпимости», який підтвердив дію попереднього документу [3].

У 1908 року губерніях Правобережної України вже налічувалося 795957 римо-католиків (у Київській – 147708 осіб, Подільській – 301874, Волинській – 346375). У 1911 р. у регіоні нараховувалося 875361 представник римо-католицького віросповідання. Представники цієї віри відвідували 255 костелів, літургію в яких відправляли 335 священників [1].

У 1912 році самодержавство заборонило римо-католицькому духовенству без дозволу міністерства внутрішніх справ збирати гроші на будь-які заходи, за виключенням зборів, які здійснюються по недільним та святковим дням. Указом попереджалося, що всі винні у його недотриманні духовні особи будуть негайно звільнятися зі своїх посад. На думку Буравського О.А, з 1905 до 1914 рр. відбулося доволі значне поповнення Римо-Католицької Церкви за рахунок Православної [1].

Отже, можна зробити висновок, що на початку ХХ ст. релігійна політика Російської імперії хоч і заклала підвалини віротерпимості в державі, все ж продовжила розпочатий раніше курс на утвердження та посилення російського самодержавства і відповідно зміцнення позицій Російської православної церкви на території Правобережної України.

Література

1. Буравський О.А. Становище Римо-католицької церкви на Правобережній Україні та Білорусі на початку ХХ ст. URL: https://eprints.oa.edu.ua/3498/1/Buravskiy_Istor_religiezn_Vyp_11.pdf.
2. Копылов А.Н. Католическая Церковь в России (конец IX – начало XXI вв.). – М.: Спутник, 2012. 284 с.
3. О согласовании некоторых постановлений Свода Законов с Высочайше утвержденными, 17 Апреля 1905 года, положениями Комитета Министров об укреплении начал веротерпимости [Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета]. 1906. Март 14 // Полное собрание законов Российской Империи. Собрание (1881 – 1913). – СПб.: Тип. II отделения собственной его императорского величества канцелярии, 1906. – Т. XXVI. – С. 261
4. Об укреплении начал веротерпимости [Высочайше утвержденное положение Комитета Министров]. 1905. Апрель 17 // Полное собрание законов Российской Империи. Собрание (1881 – 1913). – СПб.: Тип. II отделения собственной его императорского величества канцелярии, 1905. – Т. XXV. – С. 258-262.
5. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 год (Распределение населения по главнейшим сословиям, вероисповеданиям, родному языку и по некоторым занятиям). URL: <https://vivaldi.nlr.ru/bv000001450/view#page=9> (дата звернення: 14.01.2020).
6. Римско-католическая иерархия в Российской Империи и Царстве Польском и Список светскому и монашествующему духовенству в Луцко-Житомирской епархии и в Подольской губернии на 1907 год. [Kalendarium liturgicum dioecesium Luceoriensis et Zytomiriensis, nec non Ecclesiarum per Podoliam] /Jussu et auctor.: С.-А. Niedziakowski. – Zytomiriae, 1906-1907. – 159, 71 s.
7. Хитровська Ю.В. Організаційно-правове становище римо-католицької церкви на Правобережній Україні наприкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. URL: http://history-pages.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/30_3_Hutrovska.pdf.

УДК 902.2:378.4(477.6-2Мар)

Забавін В.О.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін

Булик М.В.

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

РОЗВІДКИ КУРГАНІВ АРХЕОЛОГІЧНОЮ ЕКСПЕДИЦІЄЮ МДУ НА ЗАХОДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2020 РОЦІ

2020 р. Археологічною експедицією МДУ було продовжено натурні обстеження території Донецької області з метою інвентаризації відомих на даний час археологічних об'єктів та визначення режимів використання території зони охорони археологічного культурного шару; створення сприятливих умов для

збереження національної історико-культурної спадщини, підвищення суспільної відповідальності за стан охорони і збереження пам'яток археології [1].

Роботи проводились на території Великоновосілківського району згідно з Договором про проведення науково-дослідних робіт з визначення розташування пам'яток (об'єктів) археологічної спадщини між МДУ та Відділом культури, молоді та спорту Великоновосілківської РДА. Задачею проведення археологічної розвідки був огляд даних об'єктів, визначення їх параметрів і сучасного технічного стану з метою підготовки обліково-охоронної документації. Роботи здійснювалися на підставі Відкритого листа форми 2, виданого Інститутом археології НАН України на ім'я В.О. Забавіна і Дозволу Міністерства культури України [2].

Археологічне обстеження вже відомих пам'яток археології включало в себе обробку архівних і літературних джерел та польові роботи: повний візуальний огляд ділянки, пошук знахідок і підйомного матеріалу, інструментальну зйомку об'єктів за допомогою вимірального інструменту та геодезичного нівеліру, визначення точних координат пам'яток за допомогою супутникової системи навігації GPS, фотофіксацію тощо.

У межах земель Великоновосілківського району Донецької області під час польової археологічної розвідки було обстежено 9 курганних груп та 9 поодиноких курганів. Всього за даними обмеженого натурального археологічного обстеження пам'яток археології, Публічної кадастрової карти, планово-картографічного матеріалу, супутниковими знімками Google Maps та даними попередніх досліджень на території зазначеного району під час розвідки було враховано 37 археологічних об'єктів. У тому числі визначено точне місцезнаходження та координати 6 нових, ще невідомих археологічних об'єктів – курганів, раніше відомих лише за картографічними даними.

Під час проведення обмеженого натурального археологічного обстеження цього року на території Новопетриківської та Старомайорської сільських рад Великоновосілківського району було враховано низку пам'яток археології. Насипи всіх курганів округлої у плані форми, споруджено переважно з ґрунту. Матеріал – ґрунт, камінь. У межах земель Новопетриківської сільської ради під час проведення польової археологічної розвідки було обстежено 25 археологічних об'єктів: 5 курганних груп та 8 поодиноких курганів:

№ 0410002. Поодинокий курган. Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,7 м. Технічний стан – незадовільний. Насип розорювався.

№ 0410003. Поодинокий курган. Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 0,35 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410005. Поодинокий курган. Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 0,15 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410006. Поодинокий курган. Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 0,15 м. На поверхні знайдено розрізнені кістки людини та фрагменти кераміки доби пізньої бронзи (зрубна культура). Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410007. Поодинокий курган. Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,75 м. Технічний стан – незадовільний. Насип залужений (чагарник терну), на вершині залишки грабіжницької ями діаметром близько 3 м.

№ 0410008. Поодинокий курган. Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,25 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410302 – 0410307а. Курганна група «Собача Могила» складається з 7 курганів.

Курган 1 (0410302). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,55 м. Технічний стан – незадовільний. Насип розорювався у минулому.

Курган 2 (0410303). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 0,87 м. Технічний стан – незадовільний. Насип розорювався у минулому.

Курган 3 (0410304). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 1,67 м. Технічний стан – незадовільний. Насип розорювався у минулому.

Курган 4 (0410305). Горизонтальні розміри – 20×20 м. Висота – 0,28 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 5 (0410306). Горизонтальні розміри – 20×20 м. Висота – 0,15 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 6 (0410307). Горизонтальні розміри – 20×20 м. Висота – 0,1 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 7 (0410307а). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,65 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410309 – 0410312. Курганна група складається з 4 курганів. Пам'ятка відома за картографічними даними, обстежена у 2012 р. В.І. Кузіним та Ю.Г. Ковалем [3].

Курган 1 (0410309). Горизонтальні розміри – 26×26 м. Висота – 0,48 м. На поверхні знайдено розрізнені кістки людини та фрагменти кераміки доби пізньої бронзи (зрубна культура). Технічний стан – незадовільний. Насип розорювався у минулому.

Курган 2 (0410310). Горизонтальні розміри – 20×20 м. Висота – 0,4 м. Технічний стан – незадовільний. Насип розорювався у минулому.

Курган 3 (0410311). Горизонтальні розміри – 16×16 м. Висота – 0,2 м. Технічний стан – незадовільний. Насип розорювався у минулому.

Курган 4 (0410312). Горизонтальні розміри – 20×20 м. Висота – 0,1 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410314 – 0410315. Курганна група складається з 2 курганів.

Курган 1 (0410314). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 1,4 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 2 (0410315). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 1,4 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410601 – 0410601а. Курганна група складається з 2 курганів.

Курган 1 (0410601). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,2 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 2 (0410601а). Горизонтальні розміри – 20×20 м. Висота – 0,1 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410602 – 0410602а. Курганна група складається з 2 курганів.

Курган 1 (0410602). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 0,6 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 2 (0410602а). Горизонтальні розміри – 20×20 м. Висота – 0,2 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0410603. Поодинокий курган. Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 1,72 м. Технічний стан – задовільний. Насип залужений.

№ 0410604. Поодинокий курган. Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 1,03 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

У межах земель Старомайорської сільської ради під час проведення польової археологічної розвідки було обстежено 12 археологічних об'єктів: 4 курганні групи та 1 поодинокий курган:

№ 0414001. Поодинокий курган «Могила Роздольна». Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 1,4 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0414002 – 0414003. Курганна група складається з 2 курганів.

Курган 1 (0414002). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,3 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 2 (0414003). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 0,7 м. Технічний стан – незадовільний. Насип під деревами, в центрі насипу залишки триангуляційного пункту, поли кургану розорюються.

№ 0414006 – 0414007. Курганна група складається з 2 курганів.

Курган 1 (0414006). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 1,05 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 2 (0414007). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,65 м. Загальна площа 0,07 га. Розкопки не проводилися. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0414013 – 0414014в. Курганна група «Сім Могил» складається з 5 курганів.

Курган 1 (0414013). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,5 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 2 (0414014). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 1,2 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 3 (0414014а). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,4 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 4 (0414014б). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,2 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Курган 5 (0414014в). Горизонтальні розміри – 30×30 м. Висота – 0,2 м. Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

№ 0414016 – 0414017. Курганна група складається з 2 курганів.

Курган 1 (0414016) відомий за картографічними даними. Насип знівельовано оранкою у другій половині ХХ ст. Орієнтовний діаметр насипу 30 м. Технічний стан – аварійний. Насип кургану розорюється. Пам'ятка має прихований характер, на місцевості не ідентифікується.

Курган 2 (0414017). Горизонтальні розміри – 40×40 м. Висота – 0,6 м. На поверхні знайдено розрізнені кістки людини та фрагменти кераміки доби пізньої бронзи (зрубна культура). Технічний стан – аварійний. Насип розорюється.

Підсумовуючи результати досліджень археологічної спадщини у межах земель Великоновосілківського району, можна зробити наступні висновки. Територія археологічно досліджена незадовільно, розвідки і розкопки проводилися неплановірно. З'ясувалось, що значна частина курганів мають незадовільний або аварійний технічний стан. З врахованих 37 археологічних об'єктів 27 (73%) – розорюється, 7 (19%) – розорювалися у попередні часи (з них 1 (2,7%) пам'ятка має прихований характер, на місцевості не ідентифікується), лише 3 (8%) кургани задерновано і мають задовільний технічний стан. Значна частина курганів пошкоджена пізніми перекопами і має втрати, пов'язані із спорудженням триангуляційних пунктів тощо. Перспективним вважається додаткове обстеження району з метою виявлення раніше невідомих поховальних і побутових пам'яток, що насичують цю територію потенційними у майбутньому археологічними джерелами інформації про її освоєння з найдавніших часів [4].

Література

1. Забавін В.О., Небрат С.Г., Булик М.В. Дослідження археологічної експедиції Маріупольського державного університету на півдні Донецької області 2018 року / Наук. ред. Р. О. Литвиненко. К. : Видавництво Ліра-К, 2020. 124 с. (Серія : Археологія Північного Приазов'я. Том 1).

2. Забавін В.О., Булик М.В., Небрат С.Г., Полідович Ю.Б. Звіт про розвідки на півдні Донецької області у 2020 р. *Науковий архів ІА НАН України*. Спр. 2020.

3. Полідович Ю.Б., Кравченко Е.Є., Коваль Ю.Г., Усачук А.М., Дегерменджі С.М., Підобід В.А., Циміданов В.В. Звіт про проведення археологічних робіт (розвідок) на території Донецької області у 2012 році. *Науковий архів ІА НАН України*. Спр. 2012/132.

4. Zabavin V., Bulyk M. Cultural Genesis and the Final Of Zrubna/Timber-Grave culture of the North Azov Area (the Late Bronze Age). *Slovenská archeológia*, 2020. vol. LXVIII, no.1, pp. 23-36.

УДК 281.96:316.422.4(043.2)

Гончаренко І.М.

аспірант кафедри історичних дисциплін

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ЛЮДСЬКОГО, ПРИРОДНОГО ТА НАДПРИРОДНОГО СВІТУ В УЯВЛЕННЯХ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНИ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Сьогодні, коли наша планета зазнала глобальної екологічної кризи, людство все більше замислюється над проблемою переоцінки цінностей у відносинах людини і природи. Перед людьми гостро постала проблема переосмислення своїх агресивних настанов у відношенні до природи. Безперечно, для українців вирішальну роль в ньому процесі відіграє вивчення екологічної культури та історичного досвіду свого народу. Великий інтерес у дослідженні цієї проблеми викликає доба раннього Нового часу як перехідного етапу між традиційним та індустріальним суспільством.

Взаємини людини і природи не так давно стали темою досліджень професійних істориків. Переживши антропологічний, лінгвістичний та інші повороти, історична наука відійшла від бачення людини як міри усіх речей і переставила акценти в дослідженнях. Постгуманітарна наука критикує або взагалі відкидає центральну позицію людини у світі. Людина бачиться лише ланкою у світі живої та неживої природи. Одними з ключових дослідницьких проблем нового напрямку в історичній науці є питання відносин між людським та не-людським, а саме: зв'язки людини з навколишньою природою та світом, з тваринами, рослинами, речами та технологіями тощо [3; с. 164]. Сучасна гуманітаристика бачить світ як переплетені відносини, мережу, network, вишукує зв'язки та взаємозв'язки (interconnected) усього з усім [3; с. 171].

Серед нечисленних вітчизняних праць, присвячених взаємодії людини і природи слід назвати монографію В.О. Пірка «Заселення і господарське освоєння Степової України в XVI-XVIII ст.», в якій він висвітлює роль тварин в сільському господарстві, використання природних ресурсів, шляхів сполучення та стратегії виживання й освоєння нового життєвого простору людьми Нового часу [4]. Н. Яковенко у «Дзеркалах ідентичності» ставить проблему сприйняття свого життєпростору мешканцями тогочасних українських земель, і доходить до висновку, що образ власної території ніколи не викликав асоціацій ані з «дикістю», ані з «пустельністю», ані, тим більш, зі «щасливою Аркадією» [7; с.62]. У рамках освоєння, проживання простору вчена досліджує історію поховання магнатів та шляхти, насамперед волинської («Освоєний простір», або Де заповідали ховати себе волинські шляхтичі...) [7; с.105-164]. В. Ульяновський у дослідженні «Князь у домовому інтер'єрі та служебному оточенні: резиденції й двір князя Василя-Костянтина Острозького» реконструює побут магната Василя-Костянтина Острозького. У цілому, дослідження В. Улановського дає широку картину умов життя князя, його оточення, замка і самого міста Острога [6].

Необхідність парадигмального повороту в історичних дослідженнях до вивчення відносин між людиною, тваринами та природою взагалі співзвучна традиційним світоглядним настановам наших предків,